

SPECYFIKA AUTORYTETU PSYCHOLOGA

THE SPECIFICITY OF A PSYCHOLOGIST'S AUTHORITY

MARIAN ZDZISŁAW STEPULAK

The Mazovian University in Płock (Poland)

e-mail: marian.stepulak@o2.pl

ORCID: 0000-0002-5144-9217

ABSTRACT: *The subject of this article is to present the specificity of a psychologist's authority. At the beginning, the concept of "authority" is analyzed. The role of authority is the ability to arouse admiration, respect and readiness to imitate it. We can talk about moral and formal authority. Traditional and legal-rational authority are also distinguished. Authority is particularly important in the work of a psychologist. In this context, truthfulness, an attitude of helping others and loyalty play an important role. In the process of shaping authority, a properly conducted socialization process, communication, self-control, forgiveness, keeping one's word, motivation to act, experience and professionalism play a significant role. Unfortunately, among the contemporary, young generation, there is an attitude of entitlement, which greatly hinders the development of correct references to authority*

KEY WORDS: *authority, loyalty, truthfulness, socialization, providing help.*

WPROWADZENIE

Współczesne czasy charakteryzują się kryzysem autorytetu, co staje się tematem ożywionych dyskusji, w których szczególnie aktywny udział biorą psychologowie i pedagodzy. Widoczny jest zanik tzw. autorytetów instytucjonalnych. Autorytet można rozumieć jako zdolność do wzbudzania podziwu, szacunku i chęci naśladowania. Z natury rzeczy każdy człowiek potrzebuje autorytetu w postaci osób, idei, znaczeń czy wartości. W typologii autorytetów wyróżnia się autorytet merytoryczny, moralny, formalny oraz tradycyjny i legalno-racjonalny. Termin „autorytet” został w XX wieku wykorzystany do stworzenia nowej kategorii pojęciowej „autorytaryzmu.” Współcześnie zwraca się szczególną uwagę na relacyjny charakter autorytetu.

Ciekawym zagadnieniem jest analiza naukowa autorytetu psychologa. Psycholog to zawód zaufania społecznego, w którym istotny jest autorytet. Aby osiągnąć ten cel, psycholog powinien: a) podejmować czynności, do których posiada kwalifikacje; b) informować o ryzyku związanym ze swoim działaniem; c) dążyć do skuteczności swoich działań; d) być kreatywny i oryginalny w myśleniu; e) ostrożnie traktować osoby nieletnie; f) postępować etycznie i odpowiedzialnie. W budowaniu autorytetu psycholog musi również przestrzegać zasad: a) działania na rzecz dobra i nieszkodzenia; b) wierności i odpowiedzialności; c) uczciwości i prawości; d) sprawiedliwości; e) szacunku dla praw człowieka i ludzkiej godności.

Ostatnia część artykułu odnosi się do psychologicznych i pedagogicznych wymiarów kształtowania autorytetów. W tym kontekście fundamentalne znaczenie ma proces socjalizacji. Ogromną przeszkodą w realizacji tego procesu jest współczesna technika i technologia elektroniczna. Jednym z efektów takiego stanu rzeczy jest zjawisko pokolenia „R”, które stanowią młodzi ludzie o nastawieniu typowo roszczeniowym, co nie buduje chęci poszukiwania i kształtowania w sobie autorytetu.

POJĘCIE AUTORYTETU

Autorytet – (łac. *auctoritas* wpływ, znaczenie, powaga, władza; grec. *εξουσία*), zjawisko lub interdyscyplinarna kategoria (termin teoretyczny) z zakresu nauk o człowieku (jego działaniu i wytworach), głównie o charakterze

psychosocjologicznym i pragmatycznym, prakseologicznym, polityczno-prawnym, etyczno-pedagogicznym oraz religijnym (Chlewiński, Majdański, 1985, p.1161-1168). Szczególną cechą autorytetu jest zdolność do wzbudzania podziwu, respektu i gotowości do jego naśladowania. Natomiast źródłem tak pojmowanego autorytetu są specjalne uzdolnienia, sprawności (cnoty) i osiągnięcia (zasługi) danej osoby, a często jej wyróżniona pozycja społeczna, zakres sprawowanej władzy, rozległa i głęboka wiedza, podeszły wiek i rodzaj życiowego doświadczenia. Istota autorytetu tkwi w dobrowolnym uznaniu wewnętrznej siły, powagi i znaczenia, które posiada osoba stanowiąca autorytet. Autorytet jest fundamentem efektywnego procesu edukacji i wychowania (Dębowski, 1994, p.21-22). Człowiek w długim procesie wzrostu i rozwoju poszukuje wzoru. Najpierw stara się naśladować ten wzór. Są to najczęściej rodzice, krewni, powinowaci, sąsiedzi i znajomi (Błasiak, 2010, p. 89-96). Naturalnym zjawiskiem jest to, iż dzieci i młodzież potrzebują autorytetu osób, idei, znaczeń, wartości, z którymi będą się utożsamiać. W ten sposób będzie prawidłowo kształtować się osobowość i światopogląd. Ze względu na źródła autorytetu wyróżnia się:

- autorytet merytoryczny, moralny i formalny. Źródłem autorytetu merytorycznego są uzdolnienia, umiejętności, kompetencje czy wiedza (autorytet intelektualny);
- autorytet moralny określa osobę, która zyskuje poważanie z uwagi na postępowanie zgodne z ogólnie cenionymi, uniwersalnymi wartościami, ze względu na mądrość i bogate doświadczenie życiowe;
- autorytet formalny jest związany z wykonywaną funkcją, władzą, pełnieniem pewnej roli. Autorytet tego rodzaju łączy się często z rangą i prestiżem społecznym wynikającym z funkcji czy roli, implikuje również źródła autorytetu merytorycznego i/lub moralnego. Autorytet badany jest w trzech komplementarnych wymiarach: zjawiska społecznego, cech i atrybutów osoby będącej autorytetem oraz relacji interpersonalnych (Szlachta, 2004, p. 27-33).

Max Weber wyróżniał autorytet tradycyjny oparty na przekonaniu, że ma on prawo do panowania nad wartościami odziedziczonymi po przodkach, pochodzących od Boga lub wynikających ze „świętej” tradycji. Drugi rodzaj autorytetu, to autorytet legalno-racjonalny (władza osiągnięta zgodnie

z procedurami obowiązującymi w danej społeczności). Istnieje również autorytet charyzmatyczny (gdy rządzący wyróżnia się szczególnymi cechami, choćby świętością lub bohaterstwem). Każdy z ostatnich rodzajów autorytetów ewoluuje ku pierwszemu z wymienionych, ale też przyczynia się do zbliżenia do siebie kategorii władzy i autorytetu (Gerring, Zimbardo, 2009; Stepulak, 2020, p. 48). Autorytet może być rozumiany w znaczeniu właściwym jako osoba, która dzięki zespołowi właściwości osobowościowych, szczególnie kompetencji w konkretnych obszarze, wpływa na kształtowanie się sądów i postaw innej osoby lub grupy osób, uznających jej wartość. W znaczeniu dalszym, autorytet pojmowany jest jako symbol, wytwór, funkcja lub surogat zastępujący osobę. Rolę autorytetu pełnią elementy osobowościowe (rozum, wola, sumienie), naturalne grupy społeczne (rodzina, naród, rasa, klasa) władza, instytucje, organizacje czy systemy religijne, moralne oraz ideologiczne. Autorytet dotyczy relacji typu: „dominacja - submisja” (Stepulak, 2020, p. 48). „Występuje on w układzie interpersonalnym, w którym jedna z osób lub grup uznaje zwierzchność, powagę, kompetencję drugiej osoby, zawiera jej i obdarza zaufaniem. Autorytet polega również na tym, kiedy osoba wobec drugiej osoby czuje respekt, akceptuje jej przekonania i sądy lub podziela przyjmowane przez nią osoby” (Stepulak, 2020, p.48).

Zjawisko autorytetu występowało w dziejach społeczeństw, a także ich kultury. Pojawiały się wtedy liczne koncepcje autorytetu, które kształtowały się w dwóch zasadniczych nurtach: retoryczno-filozoficznym i prawno-społecznym. Pierwszy z nich zaistniał w tradycji perypatetyckiej (Arystoteles) i ciceroniańskiej, w których ukształtowała się metoda argumentacji dialektycznej. Fundamentem tej koncepcji autorytetu była powszechna praktyka odwoływania się do zdania autorytetu starszych. Natomiast w starożytności chrześcijańskiej pojęcie „autorytet” miało służyć do przekazu Bożego objawienia poprzez nawiązywanie do tekstów biblijnych a także świadectwa Tradycji apostoelskiej. W okresie średniowiecza pojawiały się pierwsze próby akcentowania autorytetu ludzkiego rozumu. Natomiast w epoce nowożytnej zaczęto uważać autorytet za pierwsze, konstruktywne i pozytywne źródło poznania teologicznego. Rozum ludzki uważano zaś za źródło konieczne i wyjaśniające (Stepulak, 2020, p. 48). „Współcześnie podnosi się rolę podmiotu (osoby) w procesie argumentacji. Autorytet w sensie prawno-społecznym wywodzi się z rzymskiego *patrum*

auctoritas, określającego władzę senatu lub uprawnienia sędziowskie do interpretowania praw. Autorytet przybierał wybitnie znaczenie jurydyczne. W średniowieczu prawnoreligijna idea autorytetu powstała w systemie hierarchicznej władzy feudalnej, państwowej i kościelnej z papieżem i cesarzem na czele” (Stepulak, 2020, p. 48-49). Uważano, iż wyższość jednych nad drugimi wynika ze struktury autorytetu, niezależnie do jego aplikacji instytucjonalnych czy nawet osobowościowej (Nowak, 2008). Wysuwano na czoło autorytet Boga, w którym wszelki autorytet partycypuje. Konkretny człowiek może mieć autorytet jeśli naczelnym dla niego autorytetem jest sam Bóg.

W czasach nowożytnych J.J. Rousseau uważał, iż autorytet jest swoistym zamachem na wolność wychowanka i wyraźnie szkodzi procesowi wychowania. Taka tendencja rozwijała się do czasów współczesnych. Uważano bowiem, że tak pojęty autorytet tłumi samodzielność wychowanka, rozwija niewolniczość, służalczość, brak zaufania do własnych możliwości. Kładziono natomiast akcent na konieczność moralnego autorytetu wychowawcy, aprobowanego przez wychowanka, który opiera się na zaufaniu, szanuje wolność i prawo do samodzielności. Współcześnie mówi się o autorytecie kierownika (za takiego można też uznać psychologa). Oznacza on pozytywną ocenę walorów charakteru i umysłu kierownika (Franus, 1985, p. 30; Ricoeur, 1999). Ocena ta sprzyja wywołaniu nastawienia na posłuszeństwo nie z obawy przed represjami, ale z przekonania o słuszności poleceń. S. Miligram (2009) wraz z zespołem przeprowadził słynny eksperyment dotyczący posłuszeństwa autorytetom. Jednym z wiodących wniosków było to, że efekt posłuszeństwa wobec autorytetom spowodowany jest przede wszystkim zmiennymi sytuacyjnymi, a nie osobowościowymi. Zdaniem badaczy wpływ czynników sytuacyjnych może doprowadzić zwykłych ludzi do zaaprobowania zorganizowanej agresji i wzięcia w niej udziału (Gerring, Zimbardo, 2009).

Pojęcie „autorytet” jako źródłosłów zostało w XX wieku wykorzystane dla nowej kategorii pojęciowej „autorytaryzm”. Autorytaryzm opisuje działania władzy korzystającej z wszelkich środków do zrealizowania własnej, niekiedy dogmatycznie ujmowanej koncepcji politycznej i zmuszającej innych do zachowań przez nią pożądaných. Pojęcie to fałszowało klasyczny sens autorytetu. W ujęciu tzw. szkoły frankfurckiej i przedstawicieli nowej lewicy, pojęcie autorytetu zostało wykorzystane do opisu tzw. „osobowości autorytarnej”.

W niektórych skrajnych ujęciach o charakterze poststrukturalistycznej i postmodernistycznej, podkreśla się konieczność destrukcji naturalnych i tradycyjnych autorytetów, uznawanych nie tylko za źródło zniewolenia człowieka, ale również bezpośredniej represji (Chlewiński, Majdański, 1985, p.1161-1168).

Współczesne badania psychologiczne i pedagogiczne dotyczące autorytetu wyraźnie koncentrują się na jego relacyjnym charakterze. Autorytet bowiem ujawnia się w relacjach – zarówno z osobami, jak i wartościami. Jednak autorytet można stracić; ma on charakter względnie stały, co oznacza, że może ulegać zmianom. Z pewnością autorytet nie jest funkcją nadaną przez kogoś zewnątrz. Jego źródłem jest dialog i wynika z relacji społecznych między osobami. Szczegółowe cechy autorytetu są więc ściśle powiązane z jego relacyjną naturą. „Oznacza to, iż z jednej strony jest to znawstwo, kompetencja, fachowość w jakiejś dziedzinie osoby, która ma autorytet, a z drugiej strony - zaufanie innych osób, przekonanych, że obdarzana autorytetem osoba działa w ich wspólnym interesie. Można powiedzieć, że autorytet powstaje w relacji między dwiema stronami, z których jedna ma do zaoferowania wartości poznawcze (wiedza, kompetencje) oraz moralne (zasady postępowania), zaś druga przyjmuje te propozycje, akceptuje to, co jest jej oferowane. Ta obustronna wymiana polega na tym, że każda ze stron coś bierze, ale też i coś daje” (Stepulak, 2020, p. 50; Śnieżyński, 2008). W relacji autorytetu obie strony czerpią pewne korzyści. Strona pierwsza zyskuje uznanie, szacunek, zaufanie i podziw, natomiast strona druga, dobrowolnie ulegając wpływowi autorytetu, przyjmuje proponowane wartości jako własne, doznając przy tym poczucia bezpieczeństwa. Można również mówić o osobowości autorytarnej, którą definiuje się jako zespół psychologicznych dyspozycji i cech zachowania społecznego. Składają się na nią bezkrytyczne posłuszeństwo wobec autorytetów, zwłaszcza tych opartych na sile i przemocy, ich idealizowanie oraz niechęć do introspekcji.

AUTORYTET PSYCHOLOGA

Psycholog należy do zawodów zaufania społecznego. Moje badania młodzieży wykazały, że choć zawód psychologa cieszy się dużym uznaniem, to nie wszyscy psychologowie zdobywają szacunek młodych ludzi. Wnioski z badań pozwalają wyodrębnić oczekiwane cechy działania psychologa, które przyczyniają

się do budowania jego autorytetu zawodowego. Do tych cech należą: a) podejmowanie czynności, do których psycholog ma kwalifikacje; b) informowanie o ryzyku związanym z działaniami; c) dążenie do maksymalnej skuteczności; d) kreatywność i oryginalność w myśleniu; e) szczególna ostrożność wobec osób niepełnoletnich; f) postępowanie etyczne i odpowiedzialne (Stepulak, 2005, p. 344-360; Juros, 1989). Psycholog buduje swój autorytet zawodowy i moralny również przez odpowiednią postawę wobec norm moralnych i obyczajowych, zarówno w życiu zawodowym, jak i prywatnym. Jako profesjonalista musi być świadomy, że jego decyzje i wybory osobiste mogą wpływać na jakość pracy zawodowej oraz na zaufanie w relacji psycholog–pacjent/klient. W tym kontekście warto podkreślić, że zobowiązanie do zaufania dotyczy psychologa ze względu na fakt, że jego pacjent/klient jest osobą (Stepulak, 2020, p. 50). „Już sam status ontyczny człowieka uwalnia relacje interpersonalne, niezależnie od naszego poznania i decyzji. Dlatego też w pełni ufają te osoby, które nie posługują się myśleniem i wolnymi decyzjami. Relacja interpersonalna psychologa wobec osób potrzebujących jego pomocy, która zakłada zaufanie musi charakteryzować się intencją uszanowania drugiej osoby. Ma być rzeczywistym aktem afirmacji człowieka, który jest osobą. Osoba ludzka zatem powinna być afirmowana dla niej samej, to jest z powodu jej ontycznej wartości, która nazywana jest godnością osobową” (Stepulak, 2020, p. 50; Zimny, 2006).

Szczególną cnotą w budowaniu autorytetu psychologa jest prawdomówność. Odnosi się ona do poszanowania prawdy oraz informacji powierzonych przez pacjenta/klienta, zwłaszcza jeśli jest to dziecko, a także do uznania ich wagi. W codziennej praktyce prawdomówność dotyczy zarówno psychologa, jak i współpracujących z nim nauczycieli. W kontekście zawodu psychologa i nauczyciela pojawia się trudna do określenia granica między ich obowiązkami zawodowymi, moralnymi, prawnymi, religijnymi, obywatelskimi i innymi. W procesie kształtowania autorytetu psycholog i nauczyciel mają ogromny wpływ na budowanie cnót u swoich wychowanków, a najważniejszą rolę odgrywa tu ich własny przykład (Stepulak, 2007, p. 26).

W swojej aktywności zawodowej psycholog w sposób dyskretny i delikatny powinien pomagać w realizacji aspiracji życiowych swoim pacjentom/klientom, zwłaszcza dzieciom. W taki sposób rodzi się autorytet psychologa. „Rezultatem takiej pracy może być to, iż w sposób naturalny wychowanek będzie się sam

ujawniał przed psychologiem. Jest bowiem rzeczą naturalną, że gdy dwóch ludzi poznaje się bliżej, to stopniowo odsłaniają przed sobą więcej intymnej informacji o sobie” (Stepulak, 2027, p. 26; Argyle, 1991, p. 183).

Istotnym elementem relacji interpersonalnej między psychologiem a dzieckiem jest lojalność. Brak lojalności prowadzi do naruszenia normy prawdomówności, a także do utraty zaufania dziecka, co w konsekwencji może doprowadzić do rozpadu osobowej relacji między nimi. Psycholog musi zatem być bardzo czujny i stale dbać o utrzymanie tej relacji. Jest to nieodzowny warunek realizacji najważniejszego dobra w etyce zawodu psychologa. Wówczas mamy do czynienia z lojalnością psychologa wobec dziecka oraz z zaufaniem dziecka do psychologa (Stepulak, 2007, p. 27).

Podstawowym zadaniem współczesnego psychologa jest uodparnianie dzieci i młodzieży na liczne sytuacje trudne i ryzykowne. Nie zwalnia to jednak specjalisty-psychologa od dawania dobrego przykładu, przestrzegania norm i reguł etycznych i moralnych. Psycholog powinien wyrabiać u młodych ludzi odporność na sytuacje trudne i ryzykowne. W tym wysiłku w pracy z dziećmi i młodzieżą bardzo ważna jest relacja z rodzinami pochodzenia tych osób, dotyczy to rodzin prawidłowych i dojrzałych, ale istotna jest również adekwatna relacja z rodzinami dysfunkcyjnymi i patologicznymi. Ogromnym osiągnięciem dla obopólnej współpracy jest podejmowanie z członkami rodzin współodpowiedzialności. „Kiedy nie ma możliwości współdziałania i kiedy nie ma miejsca na współodpowiedzialność, rola psychologa jest szczególnie trudna. Psycholog podejmując pracę z uczniem w takiej sytuacji przyjmuje na siebie ogromną odpowiedzialność, która polega na budowaniu od podstaw świata wartości i kształtowaniu osobowości” (Stepulak, 2007, p. 28).

Kodeks etyczno-zawodowy psychologa (1991, p.1) przypomina: „Rola zawodowa psychologa obejmuje ingerencję w sposób istnienia drugiego człowieka jako indywidualnej i niepowtarzalnej całości, ingerencję, której skutki mogą być nieodwracalne. Te okoliczności decydują o znaczeniu przestrzegania zasad etyki zawodowej w działalności psychologów i uzasadniają stawianie im wysokich wymagań etycznych”. Według Standardów Etycznych Kodeksu Etyki APA sprzyjających ich realizacji oraz w perspektywie zasad polskiego Kodeksu Etyczno-Zawodowego Psychologa Polskiego Towarzystwa Psychologiczne można

wyodrębnić podstawowe zasady ogólne pozwalające psychologowi zdobyć zawodowy i osobisty autorytet.

Zasada A: Działanie dla dobra i nieszkodzenie. „Psycholog stoi na straży dobrostanu i praw wszystkich osób, z którymi spotyka się na płaszczyźnie profesjonalnej. W razie konfliktu wartości lub problemów osobistych ma on na uwadze unikanie lub minimalizowanie wyrządzenia szkody” (Bednarek, 2016, p. 91). Zasada powyższa wyklucza takie zachowania psychologa jak:

- molestowanie seksualne;
- inne rodzaje nękania (ze względu na zróżnicowanie wieku, płci, identyfikacji płciowej, rasy, narodowości, kultury, religii, orientacji seksualnej, niepełnosprawności, języka czy statusu socjoekonomicznego);
- relacje związane z wykorzystaniem osób (Bednarek, 2016, p. 92-93).

Zasada B: Wierność i odpowiedzialność. Te powyższe cechy w znaczący sposób przyczyniają się do budowy autorytetu psychologa. W tym kontekście można by wyróżnić bardziej szczegółowe, pożądane zachowania psychologa:

- stworzenia poczucia bezpieczeństwa;
- odpowiedzialne ugruntowanie wiedzy i praktyki;
- odpowiedzialna ocena własnych kompetencji;
- odpowiedzialny rozwój zawodowy;
- odpowiedzialny wybór metody pracy;
- odpowiedzialność w zakresie nowo powstających metod;
- kompetencje w odniesieniu do grup szczególnych;
- odpowiedzialność za usługi psychologiczne wobec osób niemających dostępu do kompetentnej pomocy;
- odpowiedzialność za usługi psychologiczne w przypadkach nagłych;
- odpowiedzialne postępowanie w przypadku problemów osobistych;
- odpowiedzialne postępowanie w sytuacji złożonych ról;
- odpowiedzialna ocena możliwości wymiany barterowej;
- odpowiedzialność za relacje seksualne w kontekście profesjonalnym;
- powstrzymywanie się od podejmowania roli zawodowej w przypadku konfliktu interesów;
- odpowiedzialna współpraca z innymi specjalistami;
- współodpowiedzialność za środowisko zawodowe psychologów;

- odpowiedzialna postawa wobec odstępstw od etyki zawodowej przez innych psychologów;
- odpowiedzialna postawa wobec konfliktu zasad etycznych z wymogami pracodawcy;
- odpowiedzialna postawa wobec konfliktu zasad etycznych z regulacjami prawnymi;
- pozostałe aspekty odpowiedzialnej postawy psychologa (Bednarek, 2016, p. 94-115).

Zasada C: Uczciwość i prawość. Psycholog pragnący budować swój autorytet powinien postępować uczciwie, nie kradnie i nie kłamie. Psycholog dochowuje przy tym przyjętych zobowiązań i nie angażuje się w sytuacje wątpliwe etycznie. A oto szczegółowe zasady:

- nie stosowanie decepcji (udzielanie fałszywych informacji);
- przedstawianie swoich kompetencji i osiągnięć;
- odpowiedzialne wystąpienia w mediach;
- prawo używania narzędzi diagnostycznych;
- niekwestionowane moralnie życie prywatne;
- pozostałe aspekty prawości i uczciwości (Bednarek, 2016, p. 115-117).

Zasada D: Sprawiedliwość. Znaczną przeszkodą w sprawiedliwym dostępie do zdobyczy psychologii mogą być stereotypy i uprzedzenia. Dlatego też psycholog jest zobowiązany do stałego monitorowania swoich przekonań, aby nie wpływały one negatywnie na jakość i dostępność świadczonych przez niego usług psychologicznych. Dla zachowania swojego autorytetu psycholog nigdy nie dyskryminuje swoich pacjentów/klientów ani innych osób z którymi współpracuje. „Intencja niesienia pomocy i staranność w wykonywaniu czynności zawodowych przez psychologa nie zależy od takich właściwości klienta, jak: pozycja społeczna, sytuacja materialna, poglądy polityczne, światopogląd i system wartości, rasa, narodowość i wiek, a także charakter problemów wymagających interwencji psychologicznej” (KEZP, 1991, n. 14).

Zasada E: Szacunek dla ludzkich praw i ludzkiej godności. W tym aspekcie można mówić o przestrzeganiu następujących zasad:

- szacunek dla godności osoby. „Godność osoby jest cechą niezbywalną. Każdy klient musi być traktowany z szacunkiem i żadne okoliczności

nie mogą zostać uznane za uzasadnienie braku szacunku dla godności osoby klienta” (Bednarek, 2026, p. 119);

- szacunek dla celów pacjenta. Chodzi o to, iż psycholog nie może narzucać klientowi celu profesjonalnej usługi;
- szacunek dla indywidualności i światopoglądu klienta. Oznacza to, iż psychologa nie może narzucać klientowi własnego światopoglądu;
- klient ma prawo do nieingerowania w jego system wartości;
- respektowania prawa do prywatności (Bednarek, 2016, p. 118-121).

Odnosząc się do powyższych zasad postępowania psychologa w kwestii budowania własnego autorytetu, zauważa się potrzebę wielkiego, wszechstronnego wysiłku, który musi podjąć psycholog kształtujący wysoki poziom życia zawodowego i osobistego.

PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNE WYMIARY KSZTAŁTOWANIA AUTORYTETU

Proces kształtowania autorytetu wobec innych, znaczących osób charakteryzuje się wieloma uwarunkowaniami. Cały proces edukacji i wychowania zakłada prawidłowy rozwój różnych sfer rozwojowych, w tym szczególnie rozwoju społecznego, który jest ściśle związany z procesem socjalizacji. „Socjalizacja polega na nabywaniu przez jednostkę wiedzy, systemu wartości, biegłości językowej, umiejętności społecznych i społecznej wrażliwości, które pozwalają jej zintegrować się ze społeczeństwem i zachowywać w nim przystosowawczo. Tak szeroko rozumiana socjalizacja trwa przez całe życie, jednakże dominujące użycie tego terminu odnosi się do procesu polegającego na wpajaniu dziecku społecznie uznanych wartości i uczeniu go ról społecznych” (Stepulak, 2007, p. 81; Reber, 2000, p. 685).

Warto zwrócić uwagę na zakres pojęcia socjalizacja w poniższej tabeli.

Kryteria określenia zakresu pojęcia socjalizacji	Szerszy zakres pojęcia socjalizacji	Węższy zakres pojęcia socjalizacji
Rodzaj grup oddziałujących na jednostkę	Grupy wytwarzające zarówno kulturę, jak też podkultury	Grupy wytwarzające kulturę
Zmiany zachodzące w jednostce pod wpływem oddziaływania grupy	Wszelkie zmiany dokonujące się w jednostce	Zmiany w zakresie czynności społecznych pozytywne dla grupy

Okres życia, w którym zachodzi socjalizacja	Socjalizacja zachodzi w różnych okresach życia	Socjalizacja dokonuje się w okresie dzieciństwa
---	--	---

Źródło: Z. Skorny, 1987, p. 13

Rozwój społeczny zachodzi równolegle z rozwojem poznawczym, emocjonalnym, moralnym, religijnym i duchowym. Tylko w takim układzie wysoce prawdopodobne staje się efektywne kształtowanie autorytetu. „Osoba ludzka rozwija się jako istota społeczna w ciągu całego życia, jednakże w dzieciństwie i młodości zachodzą zmiany o podstawowym znaczeniu, od których zależy, jak wejdzie ona w dorosłe życie” (Stepulak, 2007, s. 84).

W codziennej pracy zawodowej osoby dorosłe mogą tracić autorytet. W takiej sytuacji lider grupy, który czuwa nad pracą całego zespołu – inspiruje do działania, dzieli się wiedzą, wzbudza zaufanie, pielęgnuje talenty poszczególnych członków zespołu i w porę rozwiązuje konflikty – odgrywa kluczową rolę. Dzięki budowaniu autorytetu możemy wywierać wpływ na ludzi, a więc skutecznie nimi zarządzać. Budowanie autorytetu to niekończący się proces, jednak wystarczy wprowadzić kilka istotnych zasad:

- **Stawiaj na otwartą komunikację.** Bardzo ważny jest sprawny przepływ informacji, zwłaszcza gdy pojawiają się nieporozumienia, konflikty i sytuacje stresujące. Głównym zadaniem menedżera jest dbanie o jakość komunikacji – należy precyzyjnie przydzielać obowiązki pracownikom i upewniać się, że dobrze rozumieją przekazywane komunikaty. Warto także zachęcać podwładnych do swobodnej wymiany myśli.
- **Wykazuj się opanowaniem.** Nie zawsze wszystko toczy się zgodnie z oczekiwaniami menedżera, a pracownicy mogą popełniać błędy. W takich sytuacjach wpadanie w gniew i brak umiejętności opanowania emocji zdecydowanie nie kojarzą się z dobrym przywództwem. Niezależnie od rodzaju problemu oraz poziomu stresu czy frustracji, to lider grupy musi zachować spokój, by znaleźć rozwiązanie.
- **Wybaczej błędy sobie i innym.** Budowanie autorytetu wymaga zachęcania podwładnych do kreatywności i eksperymentowania. Ważne jest stworzenie warunków do „bezpiecznego popełniania błędów” i unikanie ich wytykania. Doceniaj starania i inicjatywę oraz ucz zespół, jak radzić sobie z porażkami i drobnymi niepowodzeniami. Lider powinien być inspirującym przewodnikiem, który nie ukrywa swoich

potknięć – to właśnie z nich można wyciągnąć cenne wnioski na przyszłość. Szczerość z pewnością zostanie doceniona przez pracowników i przyczyni się do wzrostu ich zaufania. Menedżer nie powinien próbować tworzyć idealnego wizerunku ani stawiać się na piedestale.

- **Dotrzymuj słowa.** Prawdziwy lider nie rzuca obietnic na wiatr – kiedy coś zapowiada, wszyscy mogą być pewni, że dotrzyma słowa. Jeśli nie jest czegoś pewien, wstrzymuje się od składania obietnic. Pracownicy mogą na nim polegać w każdej sytuacji, wiedząc, że jest wiarygodny.
- **Motywuji do działania.** Zadaniem menedżera jest zapobieganie rutynie i poczuciu przytłoczenia. Podwładni oczekują stymulacji i wsparcia, dlatego warto zdobyć się na częste pochwały – miłe słowo często działa skuteczniej niż podwyżka. Rozmowy z pracownikami powinny dotyczyć nie tylko szczegółów zadań, ale także poziomu ich zadowolenia i satysfakcji, co znacząco podnosi motywację.
- **Wykazuj się wiedzą, doświadczeniem i profesjonalizmem.** Za szefem powinny stać przede wszystkim kompetencje zawodowe oraz kwalifikacje etyczno-moralne. W budowaniu autorytetu pomoże dzielenie się własną wiedzą, udzielanie trafnych wskazówek i proponowanie skutecznych rozwiązań. Pracownicy muszą czuć, że mogą zwrócić się do menedżera po pomoc jako eksperta w swojej dziedzinie, który świadomie korzysta ze swojego doświadczenia. Przedstawia on różne perspektywy, powołuje się na podobne sytuacje z przeszłości, które udało się rozwiązać, zachowując przy tym pełen profesjonalizm. (inpost.pl/aktualnosci-w-jaki-sposob-budowac-swoj-autorytet-6-porad, data dostępu, 2024-08-19, godz.15.00).

Wydaje się, iż jedną z podstawowych przyczyn utraty autorytetu jest współczesna technika i technologia elektroniczna. „Transformacja ustrojowa spowodowała, iż coraz częściej lansowane są wzorce sukcesu życiowego opartego na przedsiębiorczości i przebiegłości, które jednocześnie dalekie są od wartości prezentowanych przez kulturę określoną humanistyczną. Nawiązując do powyższych rozważań, można przyjąć, iż środowisko kulturowe człowieka tworzą określone dobra, wartości materialne i duchowe przekazywane, udostępniane mu przez osoby, grupy społeczne, instytucje w celach poznawczych, rekreacyjnych, zmierzających do wywołania określonych jego przeżyć, reakcji,

postaw” (Sosnowski, 2012, p. 139). W takim kontekście cywilizacyjnym zanikają pełne zaufania relacje interpersonalne między ludźmi, a znaczące osoby tracą autorytet. Człowiek przyjmuje postawy indywidualistyczne i relatywistyczne wobec wszystkich wartości. Współcześnie pojawia się tendencja do postrzegania rozwoju człowieka jako jednostki charakteryzującej się wyjątkowością i indywidualnością, która w działaniu łączy różne umiejętności badane dotąd oddzielnie. Takie podejście opiera się na założeniach koncepcji funkcjonalnych i systemowych oraz teorii holistycznego rozumienia rozwoju osoby ludzkiej (Porębska, 1998, p. 757).

Według najnowszych badań pedagogów i psychologów młodzi ludzie, oprócz poczucia niepokoju i niepewności co do przyszłości oraz braku podstawowego poczucia bezpieczeństwa, coraz częściej przejawiają jeszcze jedną cechę – roszczeniowość. W tym kontekście niektórzy badacze określają współczesne młode pokolenie mianem „pokolenia R.” „Pokolenie R to młodzi ludzie, którym wydaje się, iż świat został skonstruowany w taki sposób, aby wszyscy zaspokajali ich coraz większe potrzeby. To ludzie, którym nie opłaca się praca, bo jest za mało płacna. Nie opłaca się nauka, bo i tak pracy nie uda się znaleźć. Nie opłaca się rodzina, bo przecież można zostać „singlem” i wieść beztroskie życie na własny rachunek lub też stworzyć związek bez zobowiązań, który w razie pojawiających się problemów można szybko rozwiązać. Nie opłaca się przyjaźń, gdyż wymaga wysiłku i dbałości o drugą osobę, a przecież fora internetowe pełne są spragnionych kontaktu ludzi, z którymi można wdać się w niezobowiązujące pogawędki” (Paszkievicz, 2013, p. 113-114). Rodzi się zatem pytanie, czy w takiej sytuacji można mówić o kształtowaniu się autorytetu? Przeszkodą w budowaniu postawy autorytetu wobec innych osób jest trudność w ustalaniu norm i granic wychowania. Problemy rodziców w tym zakresie to:

- brak spójnych norm wychowawczych, których świat nie dostarcza;
- osobiste doświadczenia (wychowanie w sztywnych normach lub bez nich);
- odpowiedni moment, w którym należy ustalać zasady (Paszkievicz, 2013, p. 118).

Pomimo powyższych trudności warto jednak podjąć trud budowania u młodych ludzi postaw wobec autorytetów.

ZAKOŃCZENIE

Problematyka autorytetu staje się dzisiaj przedmiotem naukowej refleksji w różnych dziedzinach i dyscyplinach. Badacze starają się także znaleźć przyczyny kryzysu autorytetów. Jednym z jego źródeł jest z pewnością postmodernizm, który kwestionuje wszelkie autorytety, w tym autorytet Boga. Współcześnie wiele osób ma trudności nie tylko ze zrozumieniem definicji autorytetu, lecz także z jej akceptacją. Definicja autorytetu bowiem podkreśla zdolność do wzbudzania podziwu, szacunku i gotowości do naśladowania. Zdaniem Maxa Webera można mówić o autorytecie tradycyjnym, który opiera się na przekonaniu, że ma on prawo do panowania nad wartościami odziedziczonymi po przodkach, pochodzącymi od Boga lub wynikającymi ze „świętej” tradycji. Wydaje się, że adekwatne jest tu odniesienie do autorytetu rozumianego jako osoba, która dzięki określonym właściwościom osobowościowym, zwłaszcza kompetencjom w konkretnym obszarze, wpływa na kształtowanie sądów i postaw innych osób lub grup, które uznają jej wartość.

Odnosząc się do ogólnego rozumienia autorytetu, warto podjąć refleksję nad specyfiką autorytetu psychologa. Autorytet psychologa powinien opierać się na założeniu, że wykonuje on zawód o wysokim zaufaniu społecznym. Psycholog może budować swój autorytet na podstawie takich zasad, jak:

- kompetencje zawodowe i osobowościowe;
- informowanie o ryzyku związanym ze swoimi działaniami;
- dążenie do jak największej skuteczności;
- kreatywność i oryginalność w pracy twórczej;
- ostrożność w kontaktach z osobami niepełnoletnimi;
- etyczne i odpowiedzialne postępowanie.

Psycholog musi być przy tym prawdomówny, lojalny, wierny i odpowiedzialny, uczciwy i prawy, sprawiedliwy, szanujący ludzkie prawa i osobową godność. Można mówić o psychologicznych i pedagogicznych wymiarach kształtowania charakteru. W tym przypadku podstawowym jest proces socjalizacji oraz adekwatny rozwój takich sfer rozwojowych, jak sfera: poznawcza, emocjonalna, uczuciowa, moralna, religijna i duchowa.

BIBLIOGRAPHY:

- Argyle M.(1991). Psychologia stosunków międzyludzkich. Warszawa: PWN.
- Błasiak A.(2010). Autorytet rodzicielski i jego rola w wychowaniu młodego pokolenia, w: M. Duda (red.), Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku (p. 89-96). Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej.
- Bednarek D.(2016). Zawód psychologa. Regulacje prawne i etyka zawodowa. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chlewiński Z., Majdański Z.(1985). Autorytet, w: F. Gryglewicz, R. Łukaszyk, Z. Sułowski (red.), Encyklopedia katolicka. Tom 1 (p.1161-1168). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Dębowski J.(1994). Autorytet, w: S. Jedynak (red.), Mały słownik etyczny (p. 21-22). Bydgoszcz: Oficyna Wydawnicza Branta.
- Franus E.(1985). Autorytet kierownika, w: W. Szewczuk (red.), Słownik psychologii (p. 30). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Gerring R.J., Zimbardo P.G.(2009). Psychologia i życie. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Juros H.(1989). Założenia etyki medycyny i bioetyki w Polsce. Perspektywa katolicka. „Studia Theologica Varsoviensia”, 27, 2.
- Milgram S.(2008). Posłuszeństwo wobec autorytetu. Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy.
- Nowak M.(2008). Teorie i koncepcje wychowania. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- Paszkiewicz A.(2013). Pokolenie „R”, w: M.Z. Stepulak (red.), Specyfika wychowania w systemie rodzinnym (p. 113-122). Lublin: Innovatio Press
- Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie.
- Polskie Towarzystwo Psychologiczne (1992) Kodeks etyczno – zawodowy psychologa. Warszawa.
- Porębska M.(1998). Rozwój społeczny dzieci i młodzieży, w: W, Szewczuk (red.), Encyklopedia psychologii (p. 756-762). . Warszawa: Fundacja Innowacja.
- Reber A. S. (2000). Słownik psychologii. Warszawa: Wyd. Naukowe Scholar.
- Ricoeur P. (1999). Paradoks autorytetu, w: Oświecenie dzisiaj. Rozmowy w Castel Gandolfo. Kraków: Znak – Fundacja im. Stefana Batorego.
- Skorny Z. (1987). Proces socjalizacji dzieci i młodzieży. Warszawa: WSiP.
- Sosnowski T.(2012). Kulturalna (medialna) przestrzeń współczesnej młodzieży, w: T. Bajkowski, K. Sawicki (red.), Młodzież-Kultura-Tożsamość (p. 135-148). Białystok: Trans Humana.

- Stepulak M.Z.(2005). Ksiądz – nauczyciel –psycholog w ocenie młodzieży klas maturalnych. Psychologiczne badania własne, w: M. Ledzińska, G. Rudkowska, I. Wrona (red.), Psychologia współczesna: oczekiwania i rzeczywistość (p. 344-360). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Stepulak M.Z.(2007). Psycholog jako zawód zaufania społecznego. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Stepulak M.Z.(2020). Leksykon etyki zawodu psychologa. Lublin: TN KUL.
- Szlachta B.(2004). Autorytet, w: B. Szlachta (red.). Słownik społeczny (p. 27-33). Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy.
- Śnieżyński M.(2008). Sztuka dialogu. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Zimny J.(2006). Współczesny model autorytetu nauczyciela. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Źródła internetowe:

inpost.pl/aktualnosci-w-jaki-sposob-budowac-swoj-autorytet-6-porad, data dostępu, 2024-08-19, godz.15.00